

УДК 070 (477)

С. В. Демченко

Дніпропетровський національний університет

МЕДІА І СУВЕРЕНІТЕТ (ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ)

Розглядається вплив інформаційно-електронної революції на різні сфери громадсько-політичного, економічного та соціокультурного життя у світі.

Остання третина ХХ ст. у зарубіжній комунікативістиці вважається періодом рішучого наступу глобальних інформаційних процесів на всі сфери життя людства. У зв'язку з цим по-новому розглядається і питання про статус, правовий стан державних інституцій влади та їх роль у збереженні національної ідентичності та незалежності країн, що так чи інакше стають об'єктами глобального впливу.

Симптоматично, що західні теоретики масової комунікації практично ігнорують питання державної та національної незалежності, висуваючи ідеї «глобального села» (М. Маклюен), «глобального метрополіса» (Г. Кан), «технотронного суспільства» (З. Бжезінський), суспільства «електронних котеджів» (Е. Тоффлер) тощо [1, с. 193–234].

З посиленням ролі електронних медіа пов'язують тенденцію до зміни статусу державної влади та загострення боротьби між прихильниками глобалізації та захисниками специфіки суспільно-культурного життя країн, яких торкнулися процеси глобалізації. На межі ХХ–ХХІ ст. ця боротьба активізувалась у різноманітних формах, тому посилилась увага до неї і в комунікативістиці. З одного боку, з'являються роботи, автори яких обіцяють людству всілякі блага, що їх може принести усталення інформаційного суспільства, проте в багатьох з них вказується і на негативні моменти глобалізації — проблеми, парадокси, з якими пов'язана, за образним висловом М. Кастеллса, поява «чорних дірок», що несуть людству поглиблення соціальної нерівності, безробіття, нерівномірний доступ до носіїв інформації [2, с. 17].

У трьох томах монографії М. Кастеллса зібрано факти з життя різних країн, що демонструють не лише наявність тенденцій протистояння глобалістських та антиглобалістських настроїв, але й проаналізовано складну взаємодію цих напрямів розвитку та їх вплив на інші держави та їх органи влади.

Однак зміни в статусі органів влади та балансі глобальних та національних тенденцій не завжди мають однозначний та явний характер, тож важливо вчасно помітити назрілі протиріччя не лише в даний момент, а й на перспективу розвитку світової спільноти.

М. Кастеллс намагається вирішити це завдання шляхом наукової типологізації глобалістських та антиглобалістських проявів, знаходячи їх витоки в «мережевій логіці» інформаційного капіталізму. «Наш світ і наше життя формується під впливом тенденцій глобалізації та ідентичності, що конфліктує. Революція у сфері інформаційної технології та реструктуризація капіталізму створюють нову форму суспільства — мережеве суспільство» [2, с. 1]. Атрибутами такого суспільства є гнучкість і нестабільність форм виробництва, індивідуалізація праці та віртуальність культури, які виникають завдяки мережевій культурі медійних систем, що впливають на всі підвалини суспільства та світосприйняття людей, розповсюджують новації, які не обов'язково призводять до покращення якості життя.

Ось чому поряд з тенденціями поглиблення глобальних процесів в останній чверті ХХ ст. «ми маємо справу з розповсюдженням могутньої хвилі рішучих виразів колективної ідентичності, які кидають виклик глобалізації та космополітизму заради збереження культурної своєрідності та суспільного контролю над життям людей та їх навколишнім середовищем. Ці прояви є багаточисленними і надзвичайно різноманітними, формуючись під впливом різних культур та історичних витоків кожної ідентичності» [2, с. 2].

Ті рухи, що розвиваються під прапором боротьби за ідентичність, на думку вченого, можна класифікувати як «проактивні», які закликають до зміни існуючих умов (наприклад, феміністські чи екологічні), або як «реактивні», спрямовані на збереження традиційних форм у культурі, релігії, соціальному житті. У національних державах, що охоплені подібними рухами, якраз і виникають кризові настрої, пов'язані із сумнівами в міцності та силі інститутів державної влади. Аналіз доводить, що вони не зникають з часом, а лише модернізуються, пристосовуються до викликів реальності у тому числі й за рахунок нових медіа.

Ідеї М. Кастеллса знайшли підтримку, уточнення і розвиток у роботах інших комунікативістів, зокрема, тих, чії роботи представлені в збірці «Порадник з нових медіа» [6]. Основне завдання колективної праці — комплексна оцінка ролі нових електронних медіа у розвитку процесів переходу від індустріального до постіндустріального та інформаційного суспільства. Ці процеси супроводжуються ескалацією тенденцій до глобалізму чи антиглобалізму у різних проявах «людської географії» із урахуванням взаємозв'язків усіх її мінливих «ландшафтів — від медіатехнічних до медіа-гуманітарних, які виникають завдяки тому, що «новомедійна техніка сама впливає і зазнає впливу з боку оточуючих її соціальних та культурних контекстів» [6, с. 8].

Більшість авторів, чії статті вміщено у збірці, вважає, що термін «глобалізація» повинен використовуватися при визначенні не одного «а серії взаємопов'язаних процесів», таких як інтернаціоналізація виробництва, торгівлі й фінансів, утворення мультинаціональних корпорацій, скорочення транскордонних тарифів у потоках товарів та послуг, дерегулювання фінансових ринків та розвиток електронної комерції, підвалинами для якої стає Інтернет.

Сюди ж включають і різні міжнародні рухи, що супроводжуються створенням міграційних діаспор, туристичних та інших товариств, мультикультуралізму, «транснаціональною циркуляцією культурних товарів, текстів, образів та артфактів» та «глобальної циркуляції ідей, ідеологій та «ключових слів» на кшталт експорт «західних цінностей», демократичних устремлінь та екологічної свідомості» [6, с. 304].

Одночасно поняття глобалізації асоціюється з вивченням комплексів не лише інтеграційних, але й з різними опозиційними течіями на захист національних культур чи антиколоніальних ідей, а також з діяльністю численних міжнародних організацій, що опікуються вирішенням національних, регіональних та загальносвітових проблем у галузі розвитку економіки, торгівлі, права, культури, науки, освіти, екології тощо. Взаємозв'язок усіх цих тенденцій допомагає «медіа, що забезпечують інформаційний зміст та образи світу, з допомогою яких люди шукають зміст подій, котрі відбуваються у віддалених одне від одного місцях» [4, с. 305].

У дебатах навколо процесів глобалізації можна почути і голоси тих, хто виступає проти односторонніх висновків та закликає до поміркованого підходу до тенденцій глобалізму та антиглобалізму. Пропонуються пропозиції дотримуватися медіаполітики, яка б дозволила використати процеси глобалізації на користь національних держав та культур таким чином, щоб вони стали каталізаторами їх розвитку. На їх думку, замість того, щоб «вести національні держави до зникнення, а національні культури до гомогенізації», необхідно синхронізувати процеси глобалізації та антиглобалізації «з акцентом на найбільш поцінованих культурних та політичних здобутках у кожній державі» [3, с. 309].

Солідарно з цим постулатом формулюється і побажання приділяти увагу розвитку таких ЗМІ, які виховують не жертв споживацького бізнесу, а справжніх громадян, що займають активну суспільно-політичну позицію. З цією метою наголошується на необхідності розвивати дорадчо-спонсорські форми підтримки медіа з боку різних громадських і державних структур, які зацікавлені у збереженні суверенітету власної держави з допомогою засобів масової комунікації.

Увесь комплекс викликів владі суверенних держав, який висуває глобалізація, аналізує у своїй монографії М. Прайс. Автор виходить з того, що на відносини держави і медіа до цього часу впливають старі форми їх функціонування. Ось чому, на думку М. Прайса, саме держава здатна створити «ринку лояльності». Це нове поняття трактується як комплекс ідейних засобів (образів, сюжетів, міфів), які розповсюджуються у суспільстві за допомогою ЗМІ для формування у громадян вірності принципам національної суверенності держави, її правовим та соціокультурним традиціям [5, с. 4–5]. Уряд кожної держави, як правило, і є тим механізмом, який не лише дозволяє реалізувати весь цей комплекс, але й сама діяльність державних інституцій у цьому напрямку є його частиною. Уже з цієї причини контроль над «ринком стабільності» з боку держави є запорукою політичної стабільності в ній.

Звернемо увагу на останню тезу. До кінця ХХ ст. зарубіжні журналістико-знавство та комунікативістика практично одноставно підтримували ідею роздержавлення ЗМІ, саморегуляцію медійного ринку та усунення з нього всякого впливу держави. Як бачимо, ситуація міняється, коли утвердження глобалізаційних процесів веде не лише до створення могутніх наддержавних об'єднань (той же Європейський Союз, наприклад), а й послідовно нівелює національні особливості. Тому небажання громадян Великої Британії відмовитися від власної валюти, визначення міри та ваги лише на перший погляд здається вірністю «заскорузлими» стереотипам. Англіїці ж (і ЗМІ утверджують саме таку точку зору) бачать у цьому збереження національної ідентичності. Те ж саме можна сказати і про внутрішню політику Франції, де президенти та уряд протягом останніх 10–15 років послідовно приймають протекціоністські заходи щодо захисту французької мови, національної культури та мистецтва. Вони розповсюджуються і на ЗМК, де законодавчо визначено співвідношення національного та іншомовного медійного продукту.

Якщо уточнити зміст концепції Прайса у такому контексті, то продавцями на «ринку лояльності» є ті, для кого міфи, мрії, історія можуть бути перетворені у владу і багатство. Поряд з бізнесом та суспільними групами до них тепер необхідно віднести і владні інститути. Що ж до «споживачів» подібного медіапродукту, то ними виявляються пересічні громадяни, які репрезентують увесь соціальний спектр суспільства. Проте за подібну продукцію вони розплачуються «лояльністю», тобто прийняттям на себе добровільних зобов'язань виконувати закони країни, берегти її мову, культуру, звичаї і навіть захищати їх. Усе це і є «почуттям ідентичності», як його розуміють нині на Заході.

У зв'язку з цим нові акценти розставляються і при використанні терміна «приватизація» у медійній сфері. Як і раніше, він означає посилення приватного сектора та зменшення впливу держави. Проте поряд з цим висувається ще одна ідея, яка активно утверджується у західних засобах масової комунікації: концепція «соціально відповідальної преси», підвалинами якої стають «саморегулювання» та «самоконтроль». Останні набули сьогодні силу не лише на рівні «партнерської домовленості» між приватними ЗМК та державою, а й регулюються законодавчими нормами. Першим таким законом став «Закон про інформацію», прийнятий у США у 1966 р., а на сьогодні подібні закони прийняті практично у всіх розвинутих країнах світу.

Що з вищесказаного може послужити уроком для України? Ми вже переконалися, що приватизація ЗМІ в нашій державі не сприяла утвердженню їх справжньої незалежності, бо ми одержали «медіаполітичну систему», яка контролюється олігархічним капіталом. Тому ідеї про остаточне роздержавлення національних ЗМІ (особливо на районному рівні) може просто знищити альтернативну пресу і залишити державу без всяких важелів впливу на пресу. Уже зрозуміло, що нам необхідно розвивати громадські форми ЗМІ із залученням до керівництва ними широкої низки громадських організацій. Бо поки що вплив державних інституцій на вітчизняні ЗМК стосується лише політики, тоді як боротьба з допомогою медіа за утвердження національної ідентичності в державі (а для України саме це питання залишається найголовнішим) фактично ще й не починалось.

1. Землянова Л. М. Современная американская коммуникативистика / Теоретические концепции, проблемы, прогнозы / Л. М. Землянова — М., 1995. 2. Кастеллс М. Информационный век: экономика, общество и культура / М. Кастеллс — М., 2000. 3. Flew T. Globalization and the Structure of New Media industries / T. Flew, St. McElhinney // The Handbook of New Media. Ed. by L. Lievrouw and S. Livingstone. — New Delhi, 2002. 4. Lievrouw L. Introduction. The Social Shaping and Consequences of ICTs / L. Lievrouw, S. Livingstone // The Handbook of New Media. Ed. by L. Lievrouw and S. Livingstone. — New Delhi, 2002. 5. Price M. E. Media and Sovereignty. The Global Information Revolution and Its Challenge to State Power / M. E. Price — London, 2002. 6. The Handbook of New Media [Ed. by L. Lievrouw and S. Livingstone]. — New Delhi, 2002.

МЕДІА І СУВЕРЕНІТЕТ (К ВОПРОСУ О ВЛИЯНИИ ГЛОБАЛЬНОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ РЕВОЛЮЦИИ НА СТАТУС ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ)

Рассматривается влияние информационно-электронной революции на разные сферы общественно-политической, экономической и социокультурной жизни в мире.

MEDIAS AND SOVEREIGNTY (TO THE QUESTION ABOUT INFLUENCE OF GLOBAL INFORMATIVE REVOLUTION ON STATUS OF STATE AUTHORITY)

The impact of informational and electronic revolution on various spheres of social, political, economical and cultural life is under study.

Стаття надійшла 21.04.08

УДК 070:82-95

Н. Б. Мантуло

Класичний приватний університет м. Запоріжжя

ЖАНРОВІ ПРІОРИТЕТИ ЖУРНАЛЬНОЇ КРИТИКИ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Визначаються жанрові пріоритети української журнальної критики в контексті розвитку друкованих ЗМІ. Розглядаються провідні жанри журнальної критики як форми реалізації сучасних моделей літературно-критичної комунікації.

Жанрові пріоритети літературної і, в тому числі, журнальної критики часто ставали об'єктом уваги дослідників літератури і журналістики. Серед них такі відомі науковці, як Ю. Лазебник, В. Брюховецький, Ю. Бурлай, В. Качкан, В. Баранов, О. Бочаров, В. Єгоров та ін. Щоправда, пік досліджень з проблем літературно-критичної жанрології припадає на радянські роки, але з того часу суспільний статус художньої словесності і, відповідно, літературної критики суттєво змінився, а найхарактернішою з ознак соціокультурної ситуації кінця ХХ — початку ХХІ ст. стала остаточна відмова від літературоцентризму на користь журналізму. Одним із наслідків цього процесу стала переорієнтація масового читача з «товстих» журналів, де критика завжди мала свій осередок, на нові газетні та «глянсові» видання, що своєю чергою, змусило журнальних